

'אור חדש'

משמעות לימוד סדר קודשים בימינו

הרב רא"ם הכהן

שיעור המבוא מתוך ספר שיעורי הרב
רא"ם זבחים שנערך בימים אלו

כתיבה ועריכה: הרב אלעזר גולדשטיין

הגהה לשונית: רועי אולשטיין

עיצוב סידור ועימוד: אודיה ניימן

ציור הכריכה: דולב מסורי

© כל הזכויות שמורות, למכון התורני 'גילוי' ישיבת בית ועד לתורה, עתניאל
אלול, התשפ"ה

יוצא לאור ע"י ישיבת בית ועד הר חברון

ד.ג. הר חברון, עתניאל, 90407

קובץ זה ושאר ספרי ההוצאה אפשר להשיג

בטלפון: 02-9964241

במייל: giluyot@gmail.com

לומדי הדף היומי זוכים להתחיל השנה את סדר קודשים. בזמן המלחמה התחיל מחזור חדש של לימוד זבחים בעיון בבית המדרש בעתניאל, ובעזרת ה' עתיד לצאת ספר שיעורים על זבחים שכולל את פירות הלימוד ממחזור זה וממחזורים קודמים. לקראת הכניסה לעולם הקודשים אנו שמחים להגיש את מאמר המבוא לספר העוסק בהבנת חשיבות ומשמעות סדר קודשים לימינו, ובחשיבות לימודו דווקא בזמן המלחמה.

אלעזר גולדשטיין - ישיבת עתניאל

אלול ה'תשפ"ה

אור חדש – משמעות לימוד סדר קודשים בימינו

‘מצות ה’ ברה מאירת עיניים’ – זה סדר קודשים

סדר קודשים והעיסוק בו נושאים אופי ייחודי המאיר את הקשר של עם ישראל עם הקב"ה. האור של סדר קודשים שונה מאורם של שאר המצוות, ברמת הקירבה שמטרתו להשיג בין האדם לקב"ה, באופי העבודה ובדקדוק הרב בפרטיה. במספר מדרשים ניתן לראות את האור המיוחד שעולה מלימוד סדר זה.

במדרש תהילים רבי תנחומא מאפיין כל אחד מסדרי המשנה בהצמדתו לאזכור שמו של הקב"ה במזמור יט:

רבי תנחומא פתר ליה בשיתא סדרי משנה: ‘תורת ה’ תמימה’ – זה סדר נשים, וכן הוא אומר ‘כלך יפה רעיתי ומום אין בך’; ‘עדות ה’ נאמנה’ – זה סדר זרעים, שהוא מאמין בחיי העולם וזורע; ‘פקודי ה’ ישרים משמחי לב’ – זה סדר מועד, שיש בה סוכה ולולב וכל מועדי השנה שכתוב בהן ושמחת בחגך; ‘מצות ה’ ברה מאירת עיניים’ – זו סדר קדשים, שמאיר עיניהם של חכמים; ‘יראת ה’ טהורה’ – זה סדר טהרות, שמפריש בין טמאה לטהרה; ‘משפטי ה’ אמת’ – זו סדר נזיקין, שיש בו כל הדינים.

מדרש תהילים יט (יד)

סדר קודשים הוא 'מצוות ה' ברה מאירת עיניים'. בסדר קודשים ניתן לראות את מצוות ה' בבהירות המאירה את העיניים. האור הבהיר שיוצא מהמקדש בירושלים הוא "אורו של עולם" שהולך ומאיר מתוך המקדש לעולם כולו. כמו שמתואר בבראשית רבה:

ירושלים אורו של עולם שנאמר (ישעיה ס) 'והלכו גוים לאורך' ומי הוא אורה של ירושלים הקדוש ברוך הוא דכתיב 'והיה לך ה' לאור עולם'.

בראשית רבה, חיי שרה, פרשה נט

מדרש נוסף שקושר בין האור לעבודת המקדש מובא ביסוד מאמרו של מרן החפץ חיים 'תורה אור' (עליו נרחיב לקמן) שעוסק בחשיבות לימוד סדר קודשים. המדרש¹ בבראשית רבה דורש את כל הופעות האור ביום הראשון של הבריאה כנגד התורה, בבחינת "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו, כג). כל החומשים מאירים מאור הבריאה אולם לכל אור יש מאפייני יחודי, חומש ויקרא נקשר בפסוק 'וירא א-לוהים את האור כי טוב'. האור לא רק קיים, אלא הקב"ה רואה אותו כטוב. הטוב שבאור התורה ניכר דווקא מתוך ההלכות הרבות המבוררות בחומש ויקרא, העוסק בעיקרו בדיני המשכן ועבודת הקרבנות.

הפסוק שבו עוסק המדרש תהילים: "תורת ה' תמימה משיבת נפש" - מתייחס לתמימותה-שלמותה של התורה. כל חלקי התורה הינם חלק משלמותה, לא רק החלקים אותם אנו פוגשים באופן מעשי. לצערנו לימוד התורה כיום הוא מאוד חלקי, ולימוד מצוות המקדש שמור ליחידים, על כן התורה חסירה וממילא נחסרת ממנה השבת הנפש (שכן דקווא תורת ה' תמימה - משיבת נפש, כפי שמבאר מרן הרב קוק בעולת ראה שיובא להלן).

1. על אף שהמדרש (בראשית רבה פרשה ג) עוסק בקשר בין האור הבריאה לכל החומשים, והוא לא קושר באופן ישיר בין האור לסדר קודשים אולם החפץ חיים קישר בין שתי המדרשים ומתוך כך קרא למאמרו תורה אור, אור הקורבנות.

סדר קודשים בתפיסת חז"ל לאחר החורבן

בזמן חז"ל, גם לאחר החורבן, לימוד סדר קודשים וספר ויקרא לא היה שונה משאר הסדרים. הדבר מוכח מכך שיש לנו תלמוד בבלי על כל סדר קודשים. מקור מיוחד שמעיד על לימוד משמעותי של סדר קודשים הוא הגמרא במסכת בבא מציעא שמספרת על מפגש של רבה בר אבוא ואליהו בבית קברות של גויים. הגמרא מספרת שרבה בר אבוא שאל את אליהו כיצד אליהו, ככהן, נכנס לבית הקברות? ואליהו הוכיח אותו על חוסר בקיאותו בסדר טהרות:

אמר ליה: לא מתני מר טהרות? דתניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: קבריהן של נכרים אין מטמאין, שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם - אתם קרויין אדם, ואין נכרים קרויין אדם.
אמר ליה: בארבעה לא מצינא, בשיתא מצינא? - אמר ליה: ואמאי? - אמר ליה: דחיקא לי מילתא.

בבלי בבא מציעא קיד ע"ב

יש לנו כאן עדות מהדור השני של אמוראי בבל שהם למדו רק ארבעה סדרים מתוך שש. אולם ברור שאין כאן רק סדרים מעשיים, ואכן רש"י מדייק שארבעת הסדרים הם ארבעת הסדרים שיש עליהם תלמוד בבלי:

בארבעה לא מצינא - בגירסא דארבעה סדרין, כגון מועד, ישועות, נשים שהן נוהגות בזמן הזה כבזמן הבית, וקדשים נמי כדכתיב ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ואמרינן (מנחות קי, א): אלו תלמידי חכמים העוסקין

בהלכות עבודה בכל מקום - מעלה עליהן הכתוב כאילו מקריבין אותן בבית המקדש.

רש"י בבא מציעא קיד ע"ב

ישנם שלושה סדרים מעשיים מובהקים (מועד, נשים ונזיקין), אולם מבין שלושת הסדרים הנוספים (זרעים, קודשים וטהרות) ישנו סדר אחד שנתפס לפי רש"י כסדר מעשי: סדר קודשים. מדוע הוא מעשי? רש"י מסביר כי תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה נחשבים כאילו הם מקריבים קורבנות בבית המקדש. מקור דברי רש"י בדברי הגמרא במנחות:

שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות - מאי בלילות? א"ר יוחנן: אלו ת"ח העוסקים בתורה בלילה, מעלה עליהן הכתוב כאילו עוסקים בעבודה.

"לעולם זאת על ישראל" (דברי הימים ב, ב, ג) - א"ר גידל אמר רב: זה מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן; ורבי יוחנן אמר: אלו תלמידי חכמים העוסקין בהלכות עבודה, מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה מקדש בימיהם.

אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם"? כל העוסק בתורה, כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם. אמר רבא: האי "לעולה למנחה", עולה ומנחה מיבעי ליה! אלא אמר רבא: כל העוסק בתורה, אינו צריך לא עולה (ולא חטאת) ולא מנחה ולא אשם.

בבלי מנחות קי ע"א

זו היא גמרא חשובה להבנת תפיסת חז"ל את העיון בסדר קודשים. הגמרא מביאה פסוק מספר דברי הימים בו שלמה מתפלל שהמקדש יעמוד "לעולם זאת לישאל". כלומר, תמיד יהיה רצף של הקורבנות. על כך הדרשן מקשה, הרי המקדש לא עומד לעולם? בעומק השאלה נראה שגנוז לא רק הקושי בפסוק אלא ההבנה היסודית שהמקדש הוא מקום הקשר של האדם והקב"ה וכיצד ייתכן שרוב הדורות קשר זה חסר לנו?

על כך עונה הגמרא שתי דרשות. לפי הדרשה הראשונה המקדש שעומד לעולם הוא בית המקדש השמימי שבו אכן מוקרבים קורבנות לעולם, על מקדש זה הרחיב הרמח"ל בספרו משכני עליון. לעומת זאת ר' יוחנן אומר שהמקדש 'לעולם' קיים על ידי תלמיד החכמים העוסקים "בהלכות עבודה", כלומר, תלמידי חכמים שעוסקים בקודשים למעשה פועלים את פעולת הקודשים בעולם ושומרים על הרצף של הקשר בין העולם לקב"ה, רצף שהתחיל בבניית המקדש ובהקרבנות הקורבנות וממשיך לעולם בעיון בסדר קודשים. לפי רש"י, זה הנימוק שבגללו יש תלמוד בבלי על סדר קודשים.

יש הבדל גדול בין שני התירוצים. התירוץ הראשון מניח שהמקדש השמימי לעולם קיים וממילא העיסוק בקודשים צריך להיות עיסוק בחיבור רוחני שמחפה על העדר המקדש הארצי. לעומתו התירוץ השני נותן משקל גדול יותר לעצם העיון והלמדנות ברובד המעשי של המקדש.

מכל מקום, לשני התירוצים העיון בתורת המקדש משמר את אש התמיד של המקדש. ממילא מובן למה חז"ל המשיכו לעמול על סדר קודשים כמו על הסדרים המעשיים.

לגמרא זו ישנן מקבילות נוספות:

אמר רבי יעקב בר אחא אמר רב אסי: אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה, אמר אברהם: רבונו של עולם! שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה? אמר ליה: לאו. אמר לפניו: רבונו של עולם, הודיעני, במה אירשנה? אמר ליה: קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת וגו'. אמר לפניו: רבונו של עולם, תינה בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם? - אמר לו: כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני - מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עונותיהם.

בבלי תענית כז ע"ב

גמרא זאת מתייחסת לאמירת הקורבנות המשמשת כתחליף לקרבנות. הטור אכן כותב שעל פי גמרא זאת הונהג לומר את הקורבנות כל בוקר:²

וקבעו לקרות פרשת התמיד, כדאיתא במדרש: 'בזמן שאין בית המקדש קיים, מה תהא עליהם? אמר לו: כבר הקדמתי להם סדר הקרבנות. כל זה שעוסקין בהן, מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני'.

טור אורח חיים, מח

אולם יש לדייק, כפי שיובא להלן בדברי החפץ חיים, שבדברי ר' יוחנן בגמרא במנחות מדויק שדווקא עיסוקם של החכמים ב'הלכות עבודה', כלומר דווקא עיון יכול לפעול את פעולת המקדש בעולם 'לעולם' ולא מספיקה אמירת הקורבנות לבדה.

תחילת לימוד התורה בתורת כהנים

עדות נוספת לתפיסת חז"ל ביחס לסדר קודשים היא המנהג לפתוח בלימוד זה את לימוד התורה של הילדים. לימוד התורה החל בספר ויקרא ובמדרש ההלכה תורת כהנים. הכניסה של הילדים לתורה שבכתב ולתורה שבעל פה היא דרך השער העליון של סדר קודשים. מנהג זה מתואר במדרש רבה:

ר' אחא בשם ר' חנינא בר פפא: שלא יהיו ישראל אומרים: לשעבר היינו מקריבין קרבנות ומתעסקין בהן, עכשיו שאין קרבנות מהו להתעסק בהם? אמר הקב"ה: הואיל ואתם מתעסקים בהם מעלה אני עליכם, כאלו אתם מקריבין אותן.

ר' הונא אמר: תרתי, אין כל הגליות הללו מתכנסות, אלא בזכות משניות. מה טעמא? (הושע ח): "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם".

רב הונא אמר: חורי (מלאכי א): "כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מוקטר מוגש". וכי יש מנחה טהורה וקמיצה והקטרה בבבל?

2. חלק מהאחרונים אף חקרו האם העיסוק בקודשים מחליף לגמרי את עבודת המקדש, ראו בשו"ת תורה לשמה סימן קכ, ושו"ת הר צבי אורח חיים סימן א.

אלא, איזו? זו משנה. אמר הקדוש ברוך הוא: הואיל ואתם מתעסקים במשנה, כאילו אתם מקריבין קרבן.

שמואל אמר (יחזקאל מג): "ואם נכלמו מכל אשר עשו". וכי יש צורת הבית עד עכשיו? אלא, אמר הקב"ה: הואיל ואתם מתעסקים בו, כאלו אתם בונים אותו.

אמר רבי אסי: מפני מה מתחילין לתנוקות בתורת כהנים, ואין מתחילין בבראשית? אלא שהתנוקות טהורין והקרבנות טהורין, יבואו טהורין ויתעסקו בטהורים:

ויקרא רבה (וילנא) פרשת צו פרשה ז, סימן ג

המדרש מתאר שתחילת הלימוד של הילדים היה בספר ויקרא ובתורת כהנים. הטעם לכך הוא בדיוק אותו הטעם לעיסוק בקודשים שראינו לעיל, שהעיסוק בקורבנות הוא כהקרבתם. חשוב שפעולה זאת תעשה בטהרה ולכן דווקא הילדים יכולים וצריכים לפתוח בכך את לימודם: "יבואו טהורין ויתעסקו בטהורים", הטהרה והתום של הילדים הם שיכולים לשמור על הקשר של עם ישראל עם הקב"ה בכל תנאי המציאות.

תיאור דומה ניתן לראות בסיפור תחילת לימודו של ר' עקיבא המובא באבות דרבי נתן:

מה היה תחלתו של ר' עקיבא. אמרו בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו אמרו לו המים שתדיר נופלים עליה בכל יום אמרו לו עקיבא אי אתה קורא אבנים שחקו מים (איוב י"ד י"ט). מיד היה רבי עקיבא דן ק"ו בעצמו מה רך פסל את הקשה דברי תורה שקשין כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם מיד חזר ללמוד תורה. הלך הוא ובנו וישבו אצל מלמדי תינוקות. א"ל רבי למדני תורה אחז רבי עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוח. כתב לו אלף בית ולמדה. אלף תיו ולמדה. תורת כהנים ולמדה....

אבות דרבי נתן (נסחא א) פרק ו

מנהג תחילת הלימוד בספר ויקרא ובתורת כהנים מובא בספרי מנהגים רבים מראשוני אשכנז, דבר המעיד על כך שהוא נמשך גם בתקופות מאוחרות יותר. במחזור ויטרי מסביר שוב שהדבר נובע מכך שעצם הלימוד פועל כקרבן:

**תניא א"ר יוסי מתחילין לתינוקות בסדר ויקרא אמר הקדוש ברוך הוא יבאו
טהורים ויתעסקו בטהרות. ומעלה אני עליכם כאילו הקריבו קרבן לפני.**

מחזור ויטרי, תקן

אכן יש לנו עדויות על כך שמדרש ההלכה הספרא, תורת כהנים, נלמד לאורך דורות רבים ובכתבי היד זהו אחד הספרים עם הכי הרבה כתבי יד שנמצאו. יתרה מכך, הוא אף כתב היד העתיק ביותר שקיים בידינו בתורה שבעל פה. כל זה מעיד על מרכזיות ספר זה בלימוד התורה בתקופה הקדומה.³

על התורת כהנים, בשונה מכל מדרשי ההלכה, יש לנו אף פירושים מתקופת הראשונים: פירוש רבינו הלל, הראב"ד והר"ש משאנץ, דבר שלא קיים בידינו על אף מדרש הלכה אחר.

על אף קביעת סדר קודשים בש"ס גמרא, ובסדר הלימוד של הילדים בתחילת לימודם, והיקף העותקים והפירושים הקדומים למדרש תורת כהנים, בזמן הראשונים התמעט הלימוד בסדר קודשים ונדחק מסדר הלימוד בישיבות.

בעוד רש"י תוספות והרמב"ם עסקו בסדר זה ככל הסדרים, כמעט כל ספרות הגאונים עוסקת בחלקים המעשיים של התורה ובפסיקת הלכה למעשה וכמעט שלא מצינו בספרותם התייחסות לסדר זה. מיעוט העיסוק בגאונים הוביל לכך שחיבור הרי"ף, החותם במובנים רבים תקופה זאת, חתך לראשונה את כל העיסוק בקודשים מסדר הלימוד ההלכתי. הרי"ף לא כתב כלל על סדר קודשים, והוא אף השמיט כל סוגיה העוסקת בקודשים לאורך התלמוד בבלי, בעקבות הרי"ף לא נכתבו על סדר

3. ראו במבוא לספר תורת כהנים של פינקלשטיין, ספרא דברי רב, חלק א', עמ' 1 והלאה. וראו שם עמ' 18-13 רשימת הפירושים לתורת כהנים לאורך הדורות.

זה פירושם מבית המדרש של ראשוני ספרד, הרמב"ן הרשב"א ותלמידיהם, וכן לא נכתב פירוש הרא"ש על הסדר. ובכך נחסר סדר קודשים מהעיון ומהלימוד.⁴

4. עוד על נושא זה ראו: הרב צבי שלום, מעלין בקודש יב, 'לימוד סדר קודשים במהלך הדורות'.

התמעטות לימוד סדר קודשים וקריאת התחיה של מרן החפץ חיים

לאחר תקופה שהתמעט הלימוד בסדר זה, בתקופת האחרונים זכינו להתחדשות הלימוד, כשהדבר בולט במיוחד בעת שיבת ציון, בזכות קריאתו ומפעליו של מרן החפץ חיים.

מרן החפץ חיים פעל רבות אצל גדולי ישראל לחדש את לימוד סדר קודשים, הוא שלח מכתבים לכל גדולי ישראל, ובגדולתו הרבה הצליח להניע את גדולי הדור לעסוק בסדר קודשים וללמדו. בנו של החפץ חיים מספר על מכתב ששלח לו אביו בערך בשנת תר"נ (1890), בו הוא מתאר את "אתחלתא דקיבוץ גלויות" כסממנים של ביאת המשיח, שהיא המניע המרכזי שלו לעורר את העיסוק בנושא:

בזכרוני, כי בשנת תר"נ ותרנ"א, שהחלו לגרש את אחינו בני ישראל ממאסקווא, התעוררה אז תנועה גדולה לארצנו הקדושה. המגורשים למאות ולאלפים החישו למפלט למו לארץ אבותינו, קנו שם קרקעות, נטעו כרמים, יסדו מושבות, כן בתחום המושב נאספו אסיפות, נתיסדו חברות, שלחו משולחים לקנות קרקעות, בעלי בתים מכרו נכסיהם וכל חפציהם, ובצורך כספם עלו בשמחה לארצנו, בתקותם, למצוא שם בלי זעת אפים אושר ועושר.

בזמן זה קבלתי מכתב מאבי ז"ל, ובו הוא מעירני על ההתעוררות הגדולה בכל פנות עמנו לעלות לארצנו, ומשער, כי הימים ימי עיקבא דמשיחא, וכי

פקד ד' את עמו, ואפשר הוא אתחלתא דקיבוץ גלויות, שהוא קודם ביאת המשיח, ואם היינו ביכולת, היה מן הראוי לקנות קרקע ולעלות להארץ, אבל באשר אין בכחנו לעת עתה, נעשה את אשר מוטל עלינו ואשר בדיננו, היינו אם ישיב ה' את שבות עמו לארצנו, הלא עלינו לבנות בית הבחירה ומזבח, ולהקריב עליו קרבנות, וכמו שאנו מבקשים ג' פעמים בכל יום בשמונה עשרה: 'והשב את העבודה לדביר ביתך, ואשי ישראל...', והלא כהנים אנחנו, ועלינו להקריב קרבן, ואיך נקריב, אם אין לנו יודעים בחלק קדשים מאומה?

והסדר הזה הוא עמוק עמוק, וכמו דאמר ליה אמורא אחד לחבירו (בפרק המקבל, בבא מציעא קט"ז ע"ב): "כי מטית לסדר קדשים תא ואקשי לך", ופירש"י: "משום שיש בו הרבה חריפות. ואנו אין לנו בקיאים אפילו בפסוקי התורה, בעניני הקרבנות והמקדש, וכמו שדאג ע"ז גם הרמב"ם בזמנו. וע"כ בני, הוחלט אצלי לכבוד השם ללמוד בעיון סדר קדשים, ולעת עתה אשים עיוני במס' זבחים, שהוא ראש ועיקר בסדר קדשים, וחפץ אני שתהיה מעריך לעזר לי, והיינו ללמוד בעיון כל סוגיא וסוגיא עם רש"י ותוס' ופסקי הרמב"ם, ואחר כך לנקוט מסקנת הסוגיא לפי כללי הש"ס, וכבר סללו לנו המסילה הרי"ף והרא"ש בסדרים הנהוגים, ובדרכיהם נלך, מה גם שיש לנו אור המאיר הרמב"ם, ולא נגשש באפילה, ובסוף כל סוגיא נבאר כל הלכה בקיצור, וכמו שעשה הטור בפסקי אביו הרא"ש. ואם יזכני ד' להוציא לפועל רצוננו, וחיבור כזה נוציא לאור, אזי ירבו העוסקים בהלכות אלו, ופנינו לא יחוורו, כמו שקרה לאבותינו בזמן הנביא חגי, שהנבואה אמרה לו (חגי ב, יא): "שאל נא את הכהנים תורה".

כן היה תוכן מכתב אבא ז"ל.

קיצור תולדות החפץ חיים ⁵ (עמ' מג-מד)

5. דברי הרב אריה לייב הכהן פופקא בנו של החפץ חיים פורסמו בספר 'מכתבי הרב החפץ חיים זצ"ל' שיצא לאור בשנת תרצ"ז, וקצת אחר כך נפטר גם המחבר עצמו, שהספיק לכתוב מתוך מיטת חוליו כמאה עמודים המתארים באופן מרתק את תולדות אביו. ההפניות להלן הם להדפסה החוזרת של ההקדמה משנת תשי"ב הזמינה באתר היברו בוקס. בספר זה הוא מתאר את תולדות

מפעלו הגדול של החפץ חיים היה להשלים את העדרו של ספר הרי"ף, שהוא אחד מעמודי ההוראה המגשר בין הלימוד העיוני להלכתי. חיבור זה הוא כינה "ליקוטי הלכות" והוא עמל על הוצאתו במשך ל"ב שנים החל משנת תר"נ (כפי שהעיד בנו) ועד לשנת תרפ"ב. בנו העיד על כך שהוא עבד על חיבור זה במקביל למפעלו הגדול ה"משנה ברורה". החיבור בנוי על תבנית דפי הרי"ף: בגוף הספר הובאו "מסקנת הסוגיות להלכה" כדוגמת חיבור הלכות הרי"ף עצמו, ובדומה לדפוס הרי"ף העתיק החפץ חיים את כל פירושי רש"י על כל סוגיה שהביא. הוא הוסיף אף חיבור בשם "זבח תודה", בו הוא בירר את שיטות הראשונים בעיון והלכה למעשה (כדוגמת חיבוריהם של הר"ן והנמוקי יוסף על הרי"ף). ולמטה הוסיף את "תורת קודשים" - תמצית ההלכה היוצאת מכל דף.

בנו של החפץ חיים סיפר על כך שבתחילה היתה התנגדות של רבנים למפעל החדשני וכתגובה להתנגדות זאת כתב החפץ חיים את מאמרו 'תורה אור' (שהוזכר לעיל) אותו הפיץ כקונטרס. בין היתר הקשו עליו: אם הרי"ף לא חיבר את חיבורו על סדר קודשים, האם נכון להתעורר כיום ולחבר חיבור זה? תשובת החפץ חיים שוב קשרה בין הלימוד לתחילת הגאולה:

אנחנו שאנו קרובים אל הגאולה עכ"פ יותר מהם, עת לעשות לה' ולברר דברי חכמינו הקודמנים למעשה.

קיצור תולדות החפץ חיים (עמ' נט)

מאמר תורה אור הופץ ונהיה לקריאת השכמה להעמיק בלימוד סדר קודשים. קריאתו של החפץ חיים נענתה וכל גדולי הדור שחיו בדורו ובדור שאחריו לימדו והוציאו לאור ספרים רבים על סדר קודשים.

בנוסף למפעל ליקוטי הלכות עמל החפץ חיים להוציא לאור כל חיבור קדמון שמצא שעסק בקודשים. בשנים תרס"ב-תרפ"ה הוא הוציא לאור את הספר "אסיפת זקנים",

העיסוק של אביו בסדר קודשים בעמ' מג-מה; מז; נח ועוד.

6. ראו בתיאור של בנו שרצה לכנות את הספר הלכות קדשים אך החפץ חיים לא רצה.

שהינו הוצאה לאור מחודשת של ארבעה ספרי פירושים של האחרונים על סדר קודשים.⁷ כהקדמה לספר זה צירף שוב החפץ חיים את מאמרו 'תורה אור' שאזכר לעיל, ושם ניתן למצוא אותו עד היום.

בשנת תרע"א הוציא לאור החפץ חיים גם את מדרש תורת כהנים עם פירושו של הגר"א, וכפי שמתאר בנו:

מר אבא שהסבין תמיד ללמוד מן המקורות הראשונים כמו שתארינו כבר סדר לימודו, הרגיש בסדר הזה חסרון גדול, באשר ידוע לכל בעלי תורה כי הלכות קדשים רובם ככולם אינם תלויים בסברא והם כמו חוקים ונובעים ממקראות ומדרשות שדרשו רבותינו לפי כללי התורה... ושורש כל אלה הלימודים הוא הספרא שהוא גם המקור למשנה ששנה רבי, אמנם לדאבון אין הספר הגדול הזה בנמצא כלל אף אחד בעיר ונדוע לנו ממנו רק מה שמביא רש"י בפירושו לויקרא מה ששייך לפרש המקרא, ומשום זה כמה סוגיות הש"ס הם מחוסרי הבנה וע"כ עלה בדעת אבא לזכות הרבים ולהדפיסו מחדש, אמנם ממיעות המעיינים בו נשתבש בכמה מקומות כן רבו בו הגירסאות, ובאשר ידוע הוא כי הגר"א מוויילנא עשה הגהות על התו"כ (כמו שנרשם בהקדמות בניו לשו"ע), חקר ודרש מר אבא להתודע איפוא מקום מנוחתם ונדוע לו כי הכת"י מונח אצל גביר אחד והשיגו ע"מ להעתיקו...

קיצור תולדות החפץ חיים (עמ' סג-טד)

מעדות חשובה זאת ניתן לראות שספר תורת כהנים עצמו, וקל וחומר הלימוד הסדור שלו, לא היה נפוץ באותה תקופה. החפץ חיים השיג את כתב היד של הגר"א וכתב פירוש והרחבה לדברי הגר"א שכידוע נכתבו תמיד בתמצות רב. בנוסף פירש החפץ חיים עצמו את התורת כהנים כמעין פירוש רש"י. החפץ חיים רצה להשיב את ספר

7. 'ברכת הזבח' של הרב אהרן שמואל קאידנאווער, מחותן של הש"ך. ספר 'צאן קדושים' של הרב אברהם חיים שור תלמיד המהרש"א, פנים מאירות של הרב מאיר אייזנשטאט בעל שו"ת פנים מאירות.

תורת הכהנים למקומו הקדום, הן בשל תפיסת לימוד התורה שלו, שיש להתחיל כל לימוד במקורותיו הראשונים והן בשל מקומו החשוב בלימוד סדר קודשים. בבית המדרש בעתניאל זכינו לאמץ ולפתח את תפיסתו של מרן החפץ חיים וגדולי עולם נוספים, שיש ללמוד כל מקור מיסודו ורק כך יש לבחון אותו.⁸

בנו של החפץ חיים מספר על כתב יד נוסף שמצא והוציא לאור אביו:

בשנים אלה נודע לו שנמצא כת"י של הגאון בעל שאגת אריה על מס' יומא והמסכת הזאת אם כי היא סדורה בסדר מועד אבל כל הלכותיה הוא בעניני קרבנות ולא נח אבי עד שהשיגו והדפיסו.

קיצור תולדות החפץ חיים (עמ' סב)

את מפעליו הספרותיים הרבים של החפץ חיים בעניין סדר קודשים מלווה קריאה לעמל ופיתוח מקצוע זה בלימוד התורה. החפץ חיים הקים פעמיים כולל ללימוד סדר קודשים בראדין, פעם אחת לפני מלחמת העולם (הראשונה) ופעם אחת לאחריה. בישיבה זאת הוא מימן אברכים ולימד עד לזקנותו. החפץ חיים בענוונותו לא נשא משרה רבנית רשמית, ולמעשה היה מושבו בבית המדרש ללימוד סדר קודשים שהקים. כאמור, קריאתו של החפץ חיים נענתה וגדולה הדור בתקופתו עמלו על סדר קודשים, במיוחד בבית בריסק. גם בדורנו יש לעמול על כך שבתי המדרש ישובו לעסוק בקודשים כבראשונה ויבררו את אורות סדר קודשים.

8. על מתודת הלימוד בבית המדרש בעתניאל ראו גולות י' 'דרך בית המדרש בבית הועד'. מקור זה המעיד על שיטת הלימוד של החפץ חיים משלים דברים אלו ובעזרת ה' עוד נרחיב על החשיבות של לימוד המקורות מיסודם. והרחבנו על כך בספר השיעורים שנכתב בימים אלו כבר בסוגיה הראשונה, סוגיית שלא לשמה, ובעזרת ה' אנו מתפללים שהדברים יצאו בבהירות בקרוב.

תורת ה' תמימה

כפי שהוזכר בפתיחה, המדרש תהילים דרש את מזמור 'תורת ה' תמימה'. מרן הרב קוק מבאר את הפסוק "תורת ה' תמימה משיבת נפש":

כל מה שיורה רוח האדם מוכרח איזה פגם להמצא בו. התענינות בתוכן אחד נעלה, במטרה אחת נשגבה היא מסיחה את הדעת מתוכן אחר, וממטרה אחרת, שהיא גם כן נעלה, ונשגבה, וההשתלמות הכללית לא תהיה גם מבלעדה. ואם כי ההכרה החיצונית לא תחוש לפעמים במחסור, אחר שאיזה שטף של אורה מגיע אליה, הרי היא כשמחה בחלקה, ואינה יכולה להודיע מכל מה שחסר לה, ומכל מה שפוגם אותה, אבל ישנה הרגשה פנימית נפשית, שהיא בחביונה מחכה דוקא אל הטוב, אל כל האושר, אל השלמות הכוללת כולה... וזה לא נמצא על ידי שום הופעה ושום הארה אחרת כי אם על ידי אותה ההופעה, הבאה ממקור העליון השלם בכל תמימותו, אור תורת ה' תמימה, שהיא, ורק היא לבדה משיבת נפש.

עולת ראייה ב עמוד נו

הרב קוק מצביע על כך שהרגשת הסיפוק שיש בלימוד חלקי של התורה מסתירה את החוסר העמוק בתורת ה' התמימה. לכן חובה על כל לומד תורה לצאת ולחפש את אור התורה שבמתבאר בחלקים שאיננו מכיר.

מעבר לחשיבות הכוללת של לימוד כל חלקי התורה, ישנם דברים המיוחדים את העיסוק בסדר קודשים בפני עצמו. זהו סדר שכל-כולו עוסק בקדושה. הוא נסמך על פרשיות רבות ומפורשות בתורה. כמעט כל דין שנאמר בו יוצא מפשטי

המקראות. אפשר למצוא קדושה בכל פרט בהלכה, אך בסדר קודשים אין צורך לחפש - הקדושה נוכחת ומאירה.

חכמת הקודש העליון

ריש לקיש בגמרא בשבת דורש את ששת הסדרים על הפסוק "והיה אמונת עיטיך":

אמר ריש לקיש: מאי דכתיב והיה אמונת עיטיך חסן ישועות חכמת ודעת וגו' - אמונת - זה סדר זרעים, עיטיך - זה סדר מועד, חסן - זה סדר נשים, ישועות - זה סדר נזיקין, חכמת - זה סדר קדשים, ודעת - זה סדר טהרות. ואפילו הכי יראת ה' היא אוצרו.

בבלי שבת לא ע"א

"חכמה" זה סדר קודשים, והקשה ודייק מרן החפץ חיים:

ומה שאמרו סוף ב"ב הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות וכו', משום דעניין ממונות הם משפטים, שנתן לנו הקב"ה בעסקינו בין אדם לחבירו; שדעת האדם משגת אותם, והיא טובה להתפתחות השכל ולהחכימו. מה שאין כן עניין זה של הלכות קדשים, עיקרם בנוי על מקראות והלכות מרובות, וגדרי החכמה השייכים רק לחכמת התורה - שהיא למעלה מחכמה אנושית.

הקדמה לתורה אור, בהערה

קושית החפץ חיים היא מדוע ריש לקיש רואה בחכמה את סדר קודשים והלא מהגמרא בבבא בתרא אנו רואים שדווקא סדר נזיקין הוא סדר החכמה? תשובתו היא שיש חילוק עמוק ביותר בין שתי החכמות. יש לימוד חכמה שמועיל "להתפתחות השכל ולהחכימו" - פיתוח החכמה האנושית, המפותחת בדיני הממונות, ויש חכמה שהיא לב חכמת התורה, החכמה העליונה שהיא "למעלה מחכמה אנושית", המופיעה על ידי העיון בסדר קודשים.

החכמה שנדרשת לקודשים היא 'חכמת הקודש העליון', חכמה היונקת מקישור העולם התחתון לקודש העליון.

'חכמת הקודש העליון' מתאימה לדעה הראשונה בגמרא במנחות:

"לעולם זאת על ישראל" (דברי הימים ב, ב, ג) - א"ר גידל אמר רב: זה מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן...

בבלי מנחות קי ע"א

כלומר, לימוד סדר קודשים מקשר את האדם למקדש העומד לעולם בשמים.

אולם ניתן לפתח מושג זה גם לדעה השניה בגמרא, דעת ר' יוחנן:

רבי יוחנן אמר: אלו תלמידי חכמים העסוקין בהלכות עבודה, מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה מקדש בימיהם.

שם

הקיום הנצחי של המקדש "לעולם זאת לישראל" קשור בחכמה הפועלת בעולם הזה על ידי החכמים הלומדים את הלכות הקודשים.

פעולה זאת ניתן לבאר לאור מונח שחידש מרן הרב קוק והגדיר בחדות תלמידו הרב הנזיר כ"חכמת הקודש הפועלת",⁹ חכמה שמשפיעה על הלומד ופועלת בלימודה את פעולת הקודש עצמה.

מתוך הדברים ניתן לומר שהעיון בחכמת הקודשים פועלת בעולם בשני כיוונים: מחד היא מקשרת בין הלומדים בעולם הזה אל המזבח העליון; ומאידך היא מקיימת אש תמיד בעולם הזה, היא מקשרת בין עם ישראל לקב"ה דרך חכמת הקודש. כאשר

9. הרב קוק מרחיב על מושג זה בתחילת ספר אורות הקודש, ומקורו בשמונה קבצים ח קנט, הרב קוק השתמש בביטוי חכמת הקודש והרב הנזיר הגדיר בכותרת של פסקאות אלו את תפיסת מרן הרב קוק כ"חכמת הקודש הפועלת", על נושא זה הרחיב הרב הנזיר בהקדמה לאורות הקודש.

אנו מעיינים ולומדים את סדר קודשים 'לעולם זאת לישראל' מתקיים המקדש, בכך אנחנו עושים מקדש לקב"ה בעולמו ושומרים על תמידיות הקשר בין הקב"ה לעולמו.

"ואל יאמר שהם דברים שאין להן צורך היום" - משמעות מעשית וקיומית

כפי שהוזכר לעיל, הרמב"ם לא הפריד בין חלקי התורה, על אף זאת גם הוא ידע ש'הרבה מבני האדם' לא עושים כך. ואכן הוא מביא את הגמרא במנחות בפירוש המשניות:

ועוד אמרו זאת התורה לעולה וכו', כל העוסק בתורה כאלו הקריב עולה ומנחה וחסאת ואשם. ואמרו תלמידי חכמים העוסקין בהלכות עבודה מעלה עליהן הכתוב כאלו נבנה מקדש בימיהן. ולפיכך ראוי לאדם לעסוק בעניני הקרבנות ולהתבונן בהן, ואל יאמר שהם דברים שאין להן צורך היום כדרך שאומרים הרבה מבני אדם.

רמב"ם פירוש המשנה, מנחות יג, יא

הרמב"ם מביא את דברי הגמרא כנגד האומרים שאין לנו צורך מעשי בסדר קודשים. מדבריו ברור שאין לבחון בלימוד התורה רק את הדברים המעשיים, אלא יש להבין שיש לכלל התורה משמעות גדולה.

הבעל שם טוב מלמד אותנו, ובעקבותיו גם האדמו"ר הזקן, שכל דבר שאיננו הלכה בפועל יש לו משמעות רוחנית. האדמו"ר הזקן הגדיר שאדם חייב ללמד את בנו את כל התורה שבכתב ושבע"פ:

... כל הלכות פסוקות של כל התורה עם הטעמים כי הן הן פירוש התרי"ג מצות שבתורה ודקדוקיהם בכל פרטיהם, ואף שיש בהן חלוקי דעות הרי אלו ואלו דברי אלהים חיים ואפילו המצות שאין נוהגות עכשיו. וגם ללמוד כל דברי חכמים שהסמיכום על מדרש הפסוקים שהן ההגדות... כל נפש מישראל צריכה לבא בגלגולים רבים עד שתקיים כל התרי"ג

מצות במעשה דבור ומחשבה ודיבור ומחשבה הוא לימוד הלכותיהן על דרך שאמרו חכמים על פסוק זאת תורת החטאת וגו' שכל העוסק בתורת חטאת כאילו כו' ... עד שישגיג וידע כל מה שאפשר לנשמתו להשיג מידיעת התורה הן בפשטי ההלכות הן ברמזים ודרשות וסודות כי כל מה שנשמתו יכולה להשיג ולידע מידיעת התורה זהו תיקון שלימותה ואי אפשר לה להתתקן ולהשתלם בצרור החיים את ה' במקורה אשר חוצבה משם בלתי ידיעה זו ולכן אמרו חכמים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו כדי שלא יצטרך לבא בגלגול לעולם הזה:

שולחן ערוך הרב, יורה דעה, תלמוד תורה, א, ד

גם האדמו"ר הזקן מביא את הגמרא במנחות ומדייק שלכל מצווה יש שלושה רבדים: מעשה, דיבור ומחשבה. אף הלכה שהיא לא מעשית, יש לה משמעות קיומית בדיבור ובמחשבה ואותה יש לברר כחלק מתיקון שלמות הנשמה.

כפי שיורחב בעזרת ה' בשיעורים על זבחים, התבוננות עמוקה בסדרי המקדש מובילה אותנו לעולם קיומי של עמידה לפני ה'.

מרב הרב קוק הגדיר בהקשר אחר את חשיבות הקשר שבין הלכה לאגדה. צריך להיזהר ביחס לרעיון זה, בעקבותיו עלולים חלילה לשלול את חדות ובהירות ההבנה והמחויבות שלנו להלכה. אולם דיוק בדברי הרב קוק מדבר על איחוד ההלכה והאגדה שאיננו בא להשלים או לדלג על הבירור ההלכתי, אלא מדובר על הבנת עומק הדין לצד בירוורו הלאומי המזוקק.

איחוד זה מתקיים במיוחד בדיני קודשים. כאשר אנו מבררים את הטעמים העמוקים של הדינים וההלכות אנו עוסקים בסברות עמוקות של חכמת הקודש, ומתקיים בנו 'לעולם זה לישראל'.

ציפית לישועה – לימוד סדר קודשים בעת מלחמה

אנחנו נמצאים במלחמה קשה, ואולי יהיו אנשים שיתמהו על כך שבזמן המלחמה אנו עוסקים בקודשים, דבר הנראה לא קשור למלחמה.

ראוי לצטט בהקשר זה את דברי רבי איסר זלמן מלצר שהוציא את ספר אבן האזל על קודשים בשנת תש"א, בעצם ימי השואה. כך הוא כותב:

הנה נגמר ספרי זה בעת התבערה הגדולה בכל העולם אש ד' התלהבה והיתה ללהבות רבות גדולות ועצומות בכל מרחבי תבל, וביחוד שלטה האש בחלק גדול מכלל ישראל, ארצות פולין וליטא מקומות התורה אשר מהם ומישיבותיהם הגדולות יצאה תורה והוראה לכל ישראל בכל ארצות פזוריהם, וכמעט כל הרבנים אשר לעמנו מארצות אלה מוצאם ובישיבותיהם נתגדלו ונתחנכו על ברכי התורה והיראה, ועתה כולם נהרסו ונחרבו, וכל הרבנים והעסקנים שבהארצות השקפות שזכו לשבת במנוחה עסוקים להציל מתוך האש הגדולה ולאסוף האודים המוצלים מאש, לשלוח עזרה לפליטי חרב הרבים והעצומים, להנחותם למקומות בטוחים וביחוד למי שיזכה ד' באפשרות לבוא לארצנו הקדושה. ועתה האם בעת כזאת אפשר לשלוח לרב בישראל ספר שתכנו ישובים בדברי הרמב"ם, האם הלב פנוי לכך לעיין בספר כזה, הלא שמעתתא בעיא צילותא ישוב הדעת ומנוחת הנפש, זאת היא שאלה גדולה לכאורה?

אבל באמת אין כאן שאלה, דוקא בעת הנוראה הזאת אנו צריכים להתחזק בלמוד התורה ולא רק בלמודה אלא גם בעיינה, האש גדולה, השריפה נוראת ובשעת שריפה צריכים מים לכבות, ואין מים אלא תורה... בעירובין דף ס"ג כשראה יהושע שר צבא ד' וחרבו שלופה בידי ואמר לו המלאך "עתה באתי". מפרשים חז"ל שהוא על ביטול תלמוד תורה, מיד: "וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העסק, מלמד שלן בעומקה של הלכה". כשישראל עומדים במלחמה ובמלחמת מצוה הרי אפשר להורות היתר שאז פטורים מתלמוד תורה ואפי' לפי שפרש"י שנלחמו ביום והיו צריכים לתלמוד בלילה, הלא אפשר ג"כ לומר שצריכים לנוח כדי שיהיה להם כח ללחום למחר. ומ"מ הוכיחם המלאך על ביטול תורה בשביל שלומוד התורה אינו רק חיוב שאפשר ליפטר מזה מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, אלא הוא עצה וגבורה למלחמת תורה מגני ומצלי אני חומה ושדי כמגדלות. אני היפה זו תורה ושדי כמגדלות אלו ת"ח ולכן הוכיחם מלאך ד' על בטול תורת גם בעת מלחמת...

ספר אבן האזל – הקדמה לסדר קודשים

במסכת מגילה מובא מדרש מופלא המתאר כיצד מרדכי בשעה שפחד מהמן עסק בענייני קודשים:

ויקח המן את הלבוש ואת הסוס, אזל אשכחיה דיתבי רבנן קמיה, ומחווי להו הלכות קמיצה לרבנן. כיון דחזייה מרדכי דאפיק לקבליה, וסוסייה מיחד בידיה, מירתת. אמר להו לרבנן: האי רשיעא למיקטל נפשי קא אתי, זילו מקמיה די לא תכוו בגחלתו. בההיא שעתא נתעטף מרדכי וקם ליה לצלותא, אתא המן ויתייב ליה קמיהו ואוריך עד דסליק מרדכי לצלותיה. אמר להו: במאי עסקיתו? - אמרו ליה: בזמן שבית המקדש קיים, מאן דמנדב מנחה מייתי מלי קומציה דסולתא ומתכפר ליה. אמר להו: אתא מלי קומצי קמחא דידכו, ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידי.

בבלי מגילה טז ע"א

בשעת הגזרה על השמדת כל היהודים המן מוצא את מרדכי עוסק בהלכות קמיצת הקטורת במקדש. המן הרשע נאלץ להודות למרדכי שהעיסוק שלו בקומץ הקטורת דחה את עשרת אלפי כיכר הכסף שהוא הביא להשמיד את עם ישראל. וכותב על כך החפץ חיים:

ולבאורה יפלא האם עת כזה שיש מלשין על האדם ורודף אחר נפשו בכל שעה להמיתו ממש מסוגל ללמוד עניני הקרבנות. אלא הוא הדבר שכתוב בזוהר הקדוש דזכות לימוד הקרבנות מועיל כ"כ שאפי' מי שהוא מיוחד ללמד קטגוריא על האדם לא יכול לעשות לו רע אלא טוב וענין זה נתקיים אצל המן... כמו שאמר המן בעצמו אהא מלא קימצא דידכו וכו'...

מאמר תורה אור, פרק ג

לאור דברים אלו מתבהר שאכן דווקא בשעה שיש קטרוג בעולם, דווקא אז צריך את הקמיצה לכפרה. דווקא בשעת צרה אנו צריכים את הקרבן להתקרב ואת הקטורת לקשור בינינו לאבינו שבשמים.

נוסף לכך, בשיא הגלות והצער יש להוסיף נדבך נוסף, והוא האמונה באופק הגאולה. לימוד סדר קודשים מעניק לנו מבט גדול על האופק הגאולי.

החפץ חיים מרחיב על כך שעיסוק בקרבנות ולימוד הלכותיהם מקרב את הגאולה, החפץ חיים התמקד בסממני הגאולה שראה בימיו:

אחי ורעי! עלינו להתכונן בכל מאי דאפשר בידיעת הקודש והמקדש. ובפרט הכוהנים והלוויים, עליהם המצוה והחובה הזאת ביתר שאת; שהם יהיו הנתבעים הראשונים, מדוע לא הכינו עצמם לעבודת הקרבנות. וגם הישראליים התלמידי חכמים, צריכים לדעת דיני הקרבנות, כדי שיהיה לכוהנים ממי לשאול דיני הקודש והמקדש

קיצור תולדות החפץ חיים (עמ' כב)¹⁰

10. מתוך קריאה שפרסם החפץ חיים בשנים תרנ"א, תרס"ב, ותרפ"ז. על קריאה זאת ראו גם במאמרו

ודאי שדברים אלו נכונים אף במלחמה על הארץ. אם אין לנו אופק של תיקון ומציאות מקדשית, ערך המלחמה שלנו פחות. אנו צריכים להתכונן לקראת התיקון והגאולה, ולימוד קודשים הוא חלק מהצפייה לישועה.

מדרש נוסף שקושר את העיסוק בקודשים לעת צרה מבאר את הפסוק על בריחת דוד משאול:

וְדָוִד בָּרַח וַיִּמָּלֵט וַיָּבֵא אֶל שְׁמוּאֵל הַרְמָתָה וַיַּגֵּד לוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה
לוֹ שְׁאֹל וַיִּלֶּךְ הוּא וּשְׁמוּאֵל וַיֵּשְׁבוּ בְּנוֹת: וַיַּגֵּד לְשְׁאֹל לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד
בְּנוֹת בְּרָמָה:

שמואל א, יט, יח-יט

ודורשת הגמרא:

דרש רבא, מאי דכתיב: וילך דוד ושמואל וישבו בנות ברמה, וכי מה ענין
נזירות אצל רמה? אלא, שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנזירות של עולם...

בבלי זבחים נד ע"ב

בגמרא זו מובא תיאור מופלא שבו דוד המלך, הבורח מפני חרב שאול, מצא מפלט אצל שמואל הרמתי ברמה, ושם, בשעת המרדף וההימלטות של דוד, הם עוסקים בתיקון נזירי של עולם, בבניין המקדש. רש"י מפרש כי עיסוקם היה: "למצוא מקום לבית הבחירה מן התורה". כלומר, דווקא בשעת צרה מתגלה הצורך באופק הגדול, ולא רק חיפוש ישועה מהצרה הספציפית בה אנו עומדים.

גם אנו, בשעה שכוחותינו נלחמים על קידוש השם ויחודו, מחוייבים לברר דווקא את ענייני המקדש. כמובן שלמלחמת מצווה כולם חייבים לצאת, ואכן רוב בית המדרש ורבניו יצא למלחמה, אולם מי שכרגע אינו יכול להילחם צריך לעסוק ולברר את

האופק, את מקום התיקון והחיבור המלא לקב"ה. לעסוק בלימוד מעמיק בתכלית הגבוהה של עם ישראל, כפי שהיא מתגלה בעבודת המקדש.

עבודת הקורבנות נוגעת בשורשי הקיום האנושי, ובמיוחד ברגעי משבר ואובדן. אציג כאן שני מרכיבים של המקדש שמבררים קשר זה: המזבח, והקטורת. בשיעורים עצמם הדברים מבוררים יותר.

כפי שכבר כתבתי בעבר המזבח מברר את התמודדות האדם עם הקשר שלו לאדמה, עם איפה שהוא נמצא.¹¹ לצערנו הרב פקדו אותנו ימים קשים שיותר מדי אנשים נקברו באדמת ארץ קודשנו. העיון בשורשי המזבח יכול לתת לנו מענה רוחני לכאב ולהעמקת משמעות הקיום. המלחמה, עם המחיר הנורא שהיא גבתה, מחזקת את הצורך שלנו להבין לעומק את משמעות החיים דרך בירור הקשר שלנו לאדמה ולמקום.

באופן קצת שונה הקטורת, הקושרת בין האדם לקב"ה מלמדת אותנו על הקשר בין ההקרבה האישית וההקרבה הכללית.¹² ההקטרה, שבה כל הקרבנות מתאחדים ועולים יחד, מהווה מודל של אחדות וערכות הדדית בעם ישראל, ברגע של הקרבה ואובדן. ריבוי האסונות והנפגעים רק מעצים את הצורך שלנו להתחבר אל הנשמה הכללית, נשמת כנסת ישראל, ולהבין את המתח בין המסירות הפרטית לבין ההתכללות בכנסת ישראל.

יהי רצון שנזכה לגאולה שלמה בקרוב, ולהתקשרות של כלל ישראל לקב"ה.

שלא ישא גוי אל גוי חרב ולא נדע עוד מלחמה.

ומציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

11. דרך שער העליון, פרקים יג-יד עמ' 158-161, ונאריך בזה עוד בעזרת ה' בספר השיעורים על זבחים.

12. ראו העלם וגילוי, עמ' 177, ונאריך בזה עוד בעזרת ה' בספר השיעורים על יומא חלק ב'.